

gadegeslagen. Terecht. Was er wel een essentieel verschil tussen Hitler en Todjo en de zijnen? Tussen het optreden van de *Wehrmacht* en de *SS* in een land als Polen en dat van het Japanse leger in China? Was dus niet ook het Driemogendhedenverdrag eigenlijk de uitdrukking van een vèrgaande overeenstemming in de mentaliteiten die men bij Duitse nationaal-socialisten, Italiaanse fascistten en Japanse chauvinisten kon aantreffen?

Niet te ontkennen valt dat Roosevelt en Cordell Hull toen zij op 26 november Hulls eigen compromisplan lieten vallen en het vervingen door een voorstel waarvan zij geen moment mochten aannemen dat het ook maar een gespreksbasis met de Japanners kon vormen, er belangrijk toe bijgedragen hebben dat Japans heersers het besluit waar zij naar toegegroeid waren, een definitief karakter gaven: oorlog. Anderzijds kan men deze beslissende wending in het Amerikaanse beleid toch niet onverklaarbaar, zelfs niet ongerechtvaardigd noemen: als men de Japanse machthebbers in het ongestoord bezit liet van Mandsjoerije, van de helft van Frans-Indo-China en van de delen van China die zij veroverd hadden, was de kans groot dat zij vroeg of laat tot nieuwe aggressie zouden overgaan. Het was juist dat patroon van de traditionele Japanse politiek dat Roosevelt en Hull wilden doorbreken. Inderdaad, zij wensten dat Japan zijn expansiepolitiek opgaf. Het uitbreken van de oorlog in de Stille Oceaan moge dan mede door de wending in het Amerikaanse beleid bevorderd en bespoedigd, tot op zekere hoogte zelfs uitgelokt zijn, de diepere en de werkelijke oorzaak van die oorlog lag toch bij de Japanse ambities – ambities die (wij herinneren aan het plan voor de 'tweede' Gemeenschappelijke Welvaartssfeer) nog verder gingen dan zelfs Roosevelt en Hull bevroedden.

★

Op de dag van de grote aanval op Pearl Harbor en van de landingen in Thailand en op Malakka verklaarde Japan de oorlog aan de Verenigde Staten en aan het Britse Rijk. 'Wij', zo heette het in een verklaring van keizer Hirohito, waarin men alle elementen van de Japanse zelfbegoocheling kan aantreffen¹,

¹ Tekst in (Stichting Indië in de Tweede Wereldoorlog) *Nederlands-Indië onder Japanse bezetting. Gegevens en documenten over de jaren 1942-1945* (1960), p. 95-96 (verder aan te halen als: *NI*).